

دانشور

رفعتار

بررسی نقش صندوق تعاون کشور و نظام بانکی در تأمین مالی شرکتهای تعاونی تولیدی

نویسندگان: دکتر ابراهیم عباسی^{۱*} و سیمین وظیفه شناس^۲

۱. استادیار دانشگاه الزهرا

۲. کارشناس ارشد دفتر برنامه ریزی وزارت تعاون

*E-mail: abbasiebrahim2000@yahoo.com

چکیده

صندوق تعاون کشور یکی از نهادهای مالی است که در کنار نظام بانکی به جذب سپرده‌ها و پرداخت تسهیلات به بخش تعاون کمک می‌کند. هدف از این پژوهش بررسی تطبیقی نقش صندوق تعاون کشور و نظام بانکی در تأمین منابع مالی مربوط به مخارج تأسیس و راه‌اندازی، تأمین نیازهای سرمایه در گردش و مخارج طرح‌های توسعه عملیات شرکتهای تعاونی تولیدی است. یکی از انتظارات قانونی از تسهیلات پرداختی صندوق تعاون، ایجاد فرصت‌های شغلی در بخش تعاون است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که نقش نظام بانکی در تأمین منابع مالی نیازهای سرمایه در گردش و مخارج توسعه عملیات شرکتهای تولیدی بیش از صندوق تعاون کشور است. اگر چه نقش صندوق تعاون در تأمین منابع مربوط به مخارج تأسیس و راه‌اندازی شرکتهای تعاونی تولیدی کمی بیش از نظام بانکی است اما این تفاوت معنادار نیست. نتایج نشان می‌دهد که تسهیلات نظام بانکی برای راه‌اندازی و تأسیس شرکتهای تعاونی تولیدی بیش از تسهیلات صندوق تعاون در ایجاد فرصت‌های شغلی، طبق طرح توجیهی مؤثر بوده‌است. با این حال تسهیلات هیچیک از این دو نهاد مالی اهداف اشتغال را طبق طرح‌های توجیهی محقق نکرده‌است. نظرسنجی از کارشناسان نشان می‌دهد که صندوق تعاون دارای نقاط ضعف و قوت نسبی در مقایسه با نظام بانکی است و با فرصت‌ها و تهدیدات محیطی مواجه است. با این حال با اصلاحات ساختاری می‌توان به آینده صندوق تعاون کشور امید وار بود.

واژه‌های کلیدی: صندوق تعاون، تعاونی، شرکتهای تعاونی تولیدی، اشتغال، تأمین مالی، نظام بانکی، تسهیلات اعتباری، سرمایه در گردش

- دریافت مقاله: ۸۴/۲/۲۶
- ارسال به داوران: ۸۴/۳/۴ (۱)
- ۸۴/۸/۱۸ (۲)
- ۸۴/۸/۱۸ (۳)
- دریافت نظر داوران: ۸۴/۴/۵(۱)
- ۸۴/۹/۶ (۲)
- ۸۴/۹/۲۰ (۳)
- ارسال برای اصلاحات: ۸۴/۱۱/۴ (۱)
- ۸۶/۷/۴ (۲)
- دریافت اصلاحات: ۸۶/۵/۷ (۱)
- ۸۶/۷/۲۵ (۲)
- ارسال به داور نهایی: ۸۶/۵/۱۷ (۱)
- ۸۶/۷/۳۰ (۲)
- دریافت نظر داور نهایی: ۸۶/۶/۱۱ (۱)
- ۸۶/۸/۱۳ (۲)
- پذیرش مقاله: ۸۶/۹/۱۱

Scientific-Research
Journal of
Shahed University
Fifteenth Year
No. 32

دوماهنامه علمی - پژوهشی
دانشگاه شاهد

سال پانزدهم - دوره جدید

شماره ۳۲

دی ۱۳۸۷

مقدمه

برای همه به منظور رسیدن به اشتغال و قراردادن وسایل کار در اختیار کسانی که قادر به کار هستند اما وسایل کار و سرمایه ندارند، از طریق تعاونی‌ها تأکید شده‌است [۱]. بنابراین تأمین مالی شرکتهای تعاونی یکی از علل اصلی

در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، تعاون به عنوان یکی از سه بخش نظام اقتصادی کشور تلقی شده و در اصول ۴۳ و ۴۴ آن قانون، بر تأمین شرایط و امکانات کار

ایجاد می‌شد. این شکاف به معنای آن است که فقط ۷۸/۷ درصد از هدف برنامه سوم در اشتغال‌زایی تحقق یافته‌است [۴].

در راستای توسعه تعاونی‌ها، دولت مؤظف شده‌است به روش تخفیف‌های مالیاتی، ارائه تسهیلات اعتباری حمایتی توسط نهادهای مالی کشور از بخش تعاونی حمایت کند. طبق سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی، تعاونی‌ها می‌توانند در همه امور اقتصادی کشور از جمله بانکداری و بیمه فعالیت کنند. عدم مداخله در امور مدیریتی و اجرایی تعاونی‌ها، تأسیس تعاونی‌های جدید به صورت شرکت‌های سهامی عام با مالکیت محدود، و تأسیس تعاونی‌های فراگیر ملی از جمله سیاست‌های کلی دولت در بخش تعاونی اعلان شده‌است [۵]. با توجه به مسأله بیکاری در کشور و ایجاد لزوم فرصت‌های اشتغال‌زایی، ضرورت حمایت مالی از شرکت‌های تعاونی برای راه‌اندازی، تهیه سرمایه در گردش و توسعه فعالیت آن‌ها انتظار می‌رود. از آن‌جا که فرصت‌های موجود در بخش دولتی و خصوصی تکافوی اشتغال نیروی انسانی موجود را نمی‌دهد، لذا تأمین مالی شرکت‌های تعاونی از سوی نظام بانکی و صندوق تعاون به این هدف کمک می‌کند.

اهداف پژوهش

اهداف این پژوهش به شرح زیر است:

- ۱- مقایسه نقش صندوق تعاون و نظام بانکی در تأمین مالی برای تأسیس و راه‌اندازی شرکت‌های تعاونی، تأمین سرمایه در گردش و توسعه عملیات آن‌ها.
  - ۲- مقایسه میزان اشتغال ایجادشده با استفاده از تسهیلات اعطایی صندوق تعاون و نظام بانکی.
  - ۳- شناخت نقاط قوت و ضعف و تهدیدات فرصت‌های موجود در صندوق تعاون از دیدگاه خبرگان وزارت تعاون.
- صندوق تعاون به منظور تأمین مالی طرح‌های بخش تعاون، یعنی برای تأسیس، تأمین سرمایه در گردش، و توسعه فعالیت شرکت‌های تعاونی ایجادشده‌است. این پژوهش با بررسی تطبیقی تسهیلات اعطایی نظام بانکی و صندوق تعاون به شرکت‌های تعاونی می‌خواهد نقش صندوق تعاون را در تأمین مالی شرکت‌های تعاونی تولیدی تبیین کند.

تأسیس صندوق تعاون به شمار می‌رود. علی‌رغم پیشرفت کم تعاونی‌ها در سال‌های اخیر، نقش آن‌ها در توسعه اقتصادی کافی نیست و مروری بر گذشته تعاونی‌ها نشان می‌دهد که فقدان سیاست‌های اقتصادی، اجتماعی جامع، هدفمند و گستردگی زاید سازمان‌های غیرضرور، مانع تقویت جایگاه تعاونی‌ها شده‌است.

در این پژوهش، ضمن مرور بر شکل‌گیری شرکت‌های تعاونی و صندوق تعاون در ایران و برخی از کشورها به بررسی مقایسه‌ای سهم صندوق تعاون و نظام بانکی در تأمین مالی شرکت‌های تعاونی تولیدی و تأثیر تسهیلات اعتباری این دو نهاد مالی بر میزان اشتغال‌زایی طی سالهای ۸۳-۱۳۷۷ پرداخته می‌شود. در پایان نیز فهرستی از نقاط قوت و ضعف و فرصت‌ها و تهدیدات محیطی صندوق تعاون از دیدگاه خبرگان وزارت تعاون ارائه می‌شود.

بیان مسأله و ضرورت پژوهش

طبق قانون اساسی، بخش تعاون یکی از بخش‌های اقتصادی جمهوری اسلامی ایران محسوب می‌شود. در بند «ب» سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی که در تاریخ ۸۵/۴/۱۲ توسط مقام معظم رهبری اعلان شد، سهم بخش تعاونی در تولید ناخالص داخلی باید تا آخرین سال برنامه پنج ساله چهارم و پنجم توسعه به ترتیب به ۱۸ درصد و ۲۵ درصد برسد. این سهم اکنون حدود ۵/۵ درصد است [۲].

سهم بخش تعاون در ایجاد اشتغال کشور از ۸/۵ درصد فعلی باید به ۲۵ درصد تا سال ۱۳۹۴ (تا پایان برنامه پنج ساله پنجم) افزایش یابد. تا پایان برنامه پنج ساله چهارم (۱۳۸۸) دولت باید ۴/۵ میلیون فرصت شغلی ایجاد کند که مسئولیت بیش از نیمی از آن، یعنی دو میلیون و چهارصد و بیست هزار فرصت شغلی به عهده وزارت تعاون است [۳].

براساس گزارش شورای اشتغال در چهار سال اول برنامه سوم توسعه به‌طور خالص به ترتیب ۴۳۰، ۴۹۰، ۶۹۰ و ۶۷۰ هزار شغل جدید ایجادشده‌است. طبق پیش‌بینی برنامه سوم فرصت‌های شغلی ایجادشده در سال‌های مذکور باید ۴۹۹، ۶۸۵، ۸۰۹ و ۹۰۴ هزار نفر باشد. به این ترتیب طی چهار سال اول برنامه سوم در مجموع ۲۲۸۰۰۰۰ شغل جدید ایجادشده‌است، در حالی که طبق هدف برنامه سوم باید ۲۸۹۸۰۰۰ فرصت شغلی جدید

سؤالات پژوهش

در این پژوهش به سؤالات زیر پاسخ داده می‌شود:

- ۱- آیا بین میزان تسهیلات اعتباری صندوق تعاون و نظام بانکی، جهت «تأسیس و راه‌اندازی» شرکت‌های تعاونی جدید تفاوت وجود دارد؟
- ۲- آیا بین میزان تسهیلات اعتباری صندوق تعاون و نظام بانکی جهت «توسعه فعالیت» شرکت‌های تعاونی تفاوت وجود دارد؟
- ۳- آیا بین میزان تسهیلات اعتباری صندوق تعاون و نظام بانکی جهت «تأمین سرمایه در گردش» شرکت‌های تعاونی تفاوت وجود دارد؟
- ۴- آیا در میزان اشتغال ایجادشده در اثر تسهیلات اعتباری اخذ شده از صندوق تعاون و نظام بانکی برای تأسیس و راه‌اندازی شرکت‌های تعاونی تفاوت وجود دارد؟
- ۵- آیا در میزان اشتغال ایجادشده در اثر تسهیلات اعتباری اخذشده از صندوق تعاون و نظام بانکی برای تأمین سرمایه در گردش شرکت‌های تعاونی تفاوت وجود دارد؟
- ۶- از نظر خبرگان، تسهیلات اعتباری صندوق تعاون در کدام زمینه‌ها می‌تواند مؤثر باشد و صندوق تعاون در انجام کدام یک از وظایف قانونی خود موفق‌تر بوده‌است؟
- ۷- از نظر خبرگان نقاط ضعف و قوت و فرصت‌ها و تهدیدات پیش روی صندوق تعاون کدامند؟
- ۸- کارشناسان خبره وزارت تعاون، چشم‌انداز آینده صندوق تعاون را چگونه می‌بینند؟

مفهوم و اصول تعاون

کلمه تعاون (Cooperation) به معنای همکاری، یکدیگر را مدد رساندن و تشریک مساعی به کار می‌رود. در فرهنگ معین، تعاون به معنای یکدیگر را یاری دادن، به هم یاری کردن و همدستی آمده است. واژه تعاونی (Cooperative) به فعالیت رسمی مؤسساتی اطلاق می‌شود که بر مبنای اصول و قواعد تعاونی به وجود می‌آیند [۶]. کرایگ (Crig) یکی از استادان بخش تعاون در کانادا تعاونی را چنین تعریف می‌کند:

«تعاونی، انجمن ارادی و داوطلبانه از افرادی است که سازمان را با نظارت دموکراتیک و به منظور تأمین کالاها و خدمات مورد نیازشان ایجاد می‌کنند و مانع سود بردن

کسی به زیان دیگری می‌شوند. در این سازمان، اعضا، مشارکت منصفانه‌ای در تأمین سرمایه و پذیرش سود و زیان حاصل از فعالیت مشترک خود دارند» [۷].
از نظر صندوق تعاون نیوانگلند، تعاونی یک انجمن خودگردان از اشخاص متحدی است که داوطلبانه برای تأمین نیازهای اقتصاد عمومی، امور اجتماعی و فرهنگی و سایر اهداف و آرزوهای مشترک که بر مبنای دموکراسی شکل می‌گیرد، اداره می‌شود. تعاونی‌ها براساس ارزش‌هایی مانند کمک به خویش، مسئولیت نسبت به خویش، دموکراسی، تعاون، کیفیت، اتحاد و همکاری به وجود می‌آیند [۸].

در سی و یکمین کنگره اتحادیه بین‌المللی تعاون که در سال ۱۹۹۵ در شهر منچستر برگزارگردید، اصول و ماهیت سازمان‌های تعاونی به شرح زیر احصا شد: [۷]

- ۱- داوطلبانه بودن عضویت و درهای باز،
- ۲- نظارت دموکراتیک اعضا،
- ۳- مشارکت اقتصادی اعضا،
- ۴- خودمختاری و استقلال،
- ۵- آموزش و اطلاع‌رسانی،
- ۶- همکاری بین تعاونی‌ها،
- ۷- مشارکت در توسعه.

شرکت‌های تعاونی (cooperative firms) متفاوت از شرکت‌هایی با مالکیت سرمایه‌گذار (investor-owned firms) هستند، زیرا شرکت‌های تعاونی براساس اصولی که ماهیت آن‌ها را نشان می‌دهد شکل می‌گیرند. این اصول عبارتند از: [۸]

- ۱- استفاده کننده مالک است (user - owned)؛
- ۲- استفاده کننده ذینفع است (user - benefit)؛
- ۳- استفاده کننده کنترل‌کننده است (user-control).

مروری بر شکل‌گیری شرکت‌های تعاونی

طی قرون گذشته، شرکت تعاونی از مؤسسه‌ای معطوف به مذهب، به یک سازمان تجاری تبدیل شده است که به جای تأمین نیازهای روحی و معنوی اعضا به رفع مشکلات اقتصادی و نیازهای مالی آن‌ها می‌پردازد [۹]. آغاز فعالیت تعاونی‌های رسمی در ایران را می‌توان به قانون تجارت سال ۱۳۰۳ مربوط دانست. موادی از قانون تجارت به تعاونی‌های تولید و مصرف پرداخته است. از لحاظ ثبت و تأسیس رسمی، آغاز فعالیت تعاونی‌ها به سال ۱۳۱۴ بر

اساسنامه خود فعالیت می‌کند و در اموری که در اساسنامه پیش‌بینی نشده، تابع قانون تجارت و قانون پولی و بانکی است [۱۲].

جدول ۱ وضعیت کلان شرکت‌ها و اتحادیه‌های تعاونی کل کشور را تا پایان مهر ماه سال ۱۳۸۳ نشان می‌دهد.

گسترش شرکت‌های تعاونی

اتحادیه بین‌المللی تعاون وابسته به سازمان ملل متحد، بالاترین مرجع هماهنگی تعاونی‌ها در دنیا محسوب می‌شود. برخلاف تصور عموم، اقتصاد بخش تعاونی فقط به کشورهای آسیایی، اقیانوسیه و کشورهای در حال توسعه محدود نمی‌شود، زیرا بسیاری از بنگاه‌های بزرگ اقتصادی در کشورهای توسعه یافته به صورت تعاونی اداره می‌شوند. حتی بخش‌هایی از اقتصاد کشورهای سرمایه‌داری پیشرفته نیز به شیوه تعاونی (اداره بنگاه‌های اقتصادی به روش مشارکتی) اداره می‌شوند. به عنوان مثال بزرگ‌ترین تولیدکننده لبنیات در اروپا، بزرگ‌ترین مؤسسه اعتباری در ژاپن، و چهارمین بانک بزرگ فرانسه، خبرگزاری آسوشیتدپرس، بزرگ‌ترین شرکت صادرکننده گل در هلند و بزرگ‌ترین کارخانه برنج دنیا به روش تعاونی اداره می‌شوند. تعاون در کشورهای فنلاند، نیوزیلند، سوئیس، هلند و نروژ بیش‌ترین سهم را در تولید ناخالص داخلی دارد. هم‌اکنون تعاونی‌ها در اقتصاد ۱۵ کشور اروپایی، ۴ کشور آمریکایی و ۹ کشور از آسیا و اقیانوسیه حضور فعال دارند. هم‌اکنون ۲۰۰ کشور دنیا از اقتصاد تعاونی استفاده می‌کنند و ۳۰۰ شرکت بزرگ در ۲۸ کشور از قاره‌های اروپا، آمریکا و آسیا به روش تعاونی اداره می‌شوند.

اهمیت اقتصادی برخی از این شرکت‌های تعاونی، مانند شرکت تعاونی ژن‌نو ژاپن در بخش کشاورزی به حدی است که در سال ۲۰۰۴ توانست ۵۴ میلیارد دلار، یعنی معادل درآمد نفت یکساله ایران کسب کند. تعاونی‌های سودده غالباً در کشورهای آمریکا، فرانسه، ایتالیا، انگلیس و ژاپن فعال هستند [۳].

می‌گردد. در همان سال، دولت اقدام به تأسیس اولین شرکت تعاونی روستایی در منطقه داودآباد گرمسار کرد. مبنای تشکیل این شرکت تعاونی، مفادی از قانون تجارت سال ۱۳۱۱ بود. در سال ۱۳۵۰، قانون شرکت‌های تعاونی با مطالعه قوانین مشابه سایر کشورها تهیه شد و به تصویب رسید [۱۰].

انواع تعاونی‌های تحت نظارت وزارت تعاون به شرح زیر هستند: [۱۱]

۱- تعاونی‌های تولیدی. این نوع تعاونی‌ها که موضوع بررسی این پژوهش هستند شامل تعاونی‌هایی هستند که در امور مربوط به کشاورزی، دامداری، دامپروری، پرورش و صید ماهی، شیلات، صنعت، معدن، عمران شهری و روستایی، عشایری و نظایر این امور به صورت یک واحد تولیدی به منظور اشتغال فعالیت می‌کنند.

۲- تعاونی‌های توزیعی (مصرف، مسکن، صنوف و اعتبار) عبارتند از تعاونی‌هایی که نیاز مشاغل تولیدی و یا مصرف‌کنندگان عضو خود را در چارچوب مصالح عمومی و به منظور کاهش هزینه‌ها و قیمت‌ها تأمین می‌کنند.

براساس این قانون، بخش تعاون شامل واحدهای زیر است:

۱- شرکت‌های تعاونی: شرکت‌هایی که با رعایت مقررات قانون بخش تعاون جمهوری اسلامی ایران تشکیل و به ثبت برسند تعاونی شناخته می‌شوند.

۲- اتحادیه‌های تعاونی: اتحادیه‌های تعاونی با عضویت تعاونی‌هایی که موضوع فعالیت آن‌ها واحد است، برای تأمین تمام و یا قسمتی از مقاصد مقرر در قانون تعاون تشکیل می‌گردند.

۳- ائتلاف تعاون: اتحادیه‌ها و شرکت تعاونی می‌توانند در صورت ضرورت با نظارت وزارت تعاون، ائتلاف تعاون مرکزی در تهران و شعب آن را در استان‌ها و شهرستان‌ها جهت تأمین مقاصد، مانند انجام وظایف و اختیارات ائتلاف بازرگانی و صنایع و معادن در ارتباط با بخش تعاون، حل اختلاف و داوری در محدوده امور مربوط به تعاونی‌ها و انجام اموری که از طرف وزارت تعاون بدان محول می‌گردد، تشکیل دهند.

۴- صندوق تعاون: صندوق تعاون، مؤسسه‌ای اعتباری است که دارای شخصیت حقوقی بوده، از استقلال مالی برخوردار است. این صندوق در چارچوب مفاد

جدول ۱: وضعیت کلان شرکت‌ها و اتحادیه‌های ثبت شده کل کشور تا پایان ۸۳/۷/۳۰

ردیف	رشته	تعداد تعاونی	اعضا فعلی (نفر)	سرمایه (به هزار ریال)	اشتغال‌زایی (نفر)
۱	اعتبار	۱۵۸۵	۴۰۴۸۱۰	۴۷۴۹۶۵۹۷۶	۵۰۲۶
۲	تأمین نیاز تولیدکنندگان	۲۰۴۵	۳۰۴۲۷۴	۹۶۰۴۱۴۹۹۱	۲۶۹۴۰۱
۳	تأمین نیاز صنوف خدماتی	۳۲۴	۱۷۳۸۶	۳۷۹۲۱۸۱۸	۲۴۲۹
۴	تأمین نیاز مصرف‌کنندگان	۶۷۵۵	۷۰۱۱۳۴۲	۳۳۰۶۹۷۷۹۹۰	۲۹۸۵۸
۵	چند منظوره (تولیدی- توزیعی)	۱۸۶۴	۵۲۲۷۸۰	۹۷۲۷۹۲۲۳۴	۴۶۳۲۰
۶	حمل و نقل	۱۴۴۳	۲۰۹۳۱۵	۱۴۰۴۵۲۰۷۹	۲۴۱۵۷۶
۷	خدمات	۱۰۷۰۱	۲۰۷۴۱۷	۶۱۴۲۲۵۰۷۶	۱۹۳۳۶۹
۸	صنعتی	۷۸۳۵	۱۰۹۹۴۵	۱۰۲۷۸۰۸۰۸۰	۱۴۰۷۰۶
۹	عمرانی	۷۸۲	۱۵۲۶۹	۳۵۷۴۰۵۲۲	۱۴۵۰۰
۱۰	فرش دستیافت	۷۱۸	۹۱۸۰۹	۲۶۹۴۸۰۷۰	۱۲۴۷۲۷
۱۱	کشاورزی	۱۴۶۸۸	۱۹۲۷۲۴	۹۳۰۱۹۵۹۱۱	۲۰۹۵۱۵
۱۲	مسکن	۸۰۹۴	۱۵۷۶۸۵۱	۲۱۲۰۶۹۷۹۶۷	۱۲۸۲۰۱
۱۳	معدنی	۱۰۶۹	۲۰۲۲۷	۹۱۶۹۴۸۷۱	۲۲۵۴۵
	جمع کل کشور	۵۷۸۹۴	۱۰۶۸۴۱۴۹	۱۰۷۴۰۸۳۵۵۸۵	۱۴۲۸۱۷۳
۱۵	اتحادیه	۳۸۰	۲۲۸۶۴	۹۹۴۵۴۴۹۰۲	۴۴۶۷

مأخذ: دفتر آمار و اطلاعات وزارت تعاون [۱۳]

قانون بخش تعاون اقتصاد جمهوری اسلامی ایران، صندوق تعاون به منظور انجام فعالیت‌های اعتباری بخش تعاون با کلیه دارایی‌ها و تعهدات خود از وزارت کار و امور اجتماعی منفک و به وزارت تعاون ملحق شد [۱۴].

در آمریکا صندوق تعاون نیو انگلند سازمان غیرانتفاعی است که از سال ۱۹۷۵ در شمال شرقی ایالات متحده از توسعه تعاونی‌ها حمایت می‌کند. این صندوق، خدمات مالی گوناگون، کمک‌های فنی و وام‌هایی با نرخ مناسب و دوره زمانی مطلوب به انواع شرکت‌های تعاونی، گروه‌های مذهبی، واحدهای تجاری با مالکیت کارگران، مؤسسات غیرانتفاعی و انجمن‌ها ارائه می‌دهد. این صندوق، درخواست‌های وام را براساس معیارهای اجتماعی، دوام سازمانی، و چشم‌اندازهای مالی از آینده وام‌گیرنده ارزیابی می‌کند. صندوق تعاون در آمریکا آخرین پناه متقاضیان وام است. این صندوق دارای هیأت‌امنا و گروه مشاوران است. هیأت‌امنا و مشاوران، اشخاصی با استعدادهای گوناگون هستند که از مهارت‌های فنی برجسته‌ای برخوردار بوده، به سراسر نیوانگلند شناخت کامل دارند، به‌طوری که آن‌ها می‌توانند نیازها و درخواست‌های تأمین مالی متقاضیان وام

مروری بر صندوق تعاون در ایران و برخی از کشورها در آذر ۱۳۵۸ با تصویب شورای انقلاب و به منظور اشتغال سریع دیپلمه‌های فارغ‌التحصیل بیکار، نهادی به نام مرکز گسترش خدمات تولیدی و عمرانی تشکیل شد. طبق این مصوبه، شرکت‌های تعاونی تولیدی زیر نظر این مرکز فعالیت کرده، مرکز به شرکت‌های تعاونی تولیدی وام پرداخت می‌کرد. در اجرای بند ۳۱ تبصره ۱۲ قانون بودجه سال ۱۳۶۸ کل کشور، صندوق تعاون به منظور اعطای تسهیلات اعتباری به اتحادیه‌ها، شرکت‌های تعاونی و اعضای تعاونی‌ها و همچنین فعالیت‌های اعتباری با شخصیت حقوقی و مالی مستقل تأسیس گردید. این صندوق با سرمایه‌ای به میزان ۵ میلیارد ریال از محل بازپرداخت وام‌های اعطایی و اعتبارات سرمایه‌گذاری دولت در اجرای طرح اشتغال بیکاران به شرکت‌های تعاونی و مراکز گسترش خدمات تولیدی و عمرانی و یا سایر دستگاه‌های اجرایی تأسیس شد. اساسنامه صندوق تعاون مورخ ۶۸/۱۲/۱۴ به تصویب هیأت دولت رسید و فعالیت اجرایی صندوق در ۶۹/۵/۳۱ آغاز شد. در سال ۱۳۷۰ با تشکیل وزارت تعاون بر اساس تبصره ۲ ماده ۶۵

برای مشتریان و مترادف با اعتبارات بانکی، تسهیلات اعتباری و تسهیلات اعطایی است. اعتبار یعنی اعتماد به انجام تعهدات یک شخص در طول انجام معامله و حسن شهرتی که شخص نسبت به قابلیت ایفای تعهداتش دارد [۱۵]. از دیدگاه قانون عملیات بانکی بدون ربا، هر یک از طرق مختلف تأمین مالی یا تضمین تعهدات واحدهای اقتصادی، گونه‌ای از تسهیلات اعطایی محسوب می‌شود. موارد اعطای تسهیلات اعتباری به شرح زیر است:

- ۱- اعطای تسهیلات اعتباری جهت راه‌اندازی، بازسازی، توسعه و تکمیل طرح‌های تعاونی بخش سرمایه‌گذاری.
- ۲- پرداخت تسهیلات اعتباری کوتاه مدت به منظور تأمین نقدینگی و سرمایه در گردش تعاونی‌ها برای تهیه مواد اولیه، لوازم یدکی و ابزار کار.
- ۳- اعطای تسهیلات اعتباری و مشارکت برای خرید کالاهای مورد نیاز اتحادیه‌ها و شرکت‌های تعاونی توزیع و مصرف.
- ۴- پرداخت اعتبار به اعضای شرکت‌های تعاونی.
- ۵- اعطای تسهیلات اعتباری به شرکت‌های تعاونی، تأمین نیاز تولیدکنندگان کالاهای صادراتی، تعاونی‌های خدمات صادراتی، تولیدی و توزیعی (چند منظوره).
- ۶- تأمین مالی جهت صدور تولیدات شرکت‌های تعاونی.
- ۷- پرداخت تسهیلات اعتباری به منظور تأمین هزینه‌های تحقیقاتی، طراحی، مهندسی و آموزشی.
- ۸- صدور انواع ضمانت‌نامه.
- ۹- پرداخت تسهیلات اعتباری به شرکت‌های تعاونی فارغ‌التحصیلان دانشگاهی، جوانان و بانوان.
- ۱۰- پرداخت وام قرض‌الحسنه به شرکت‌های تعاونی اعتبار (کارمندی و کارگری).
- ۱۱- تخصیص اعتبار به تعاونی‌های آموزشگاهی جهت ترویج و توسعه فرهنگ تعاونی.

مروری بر پیشینه نظری پژوهش

بانک‌های تعاونی، بخش عمده‌ای از نظام مالی محسوب می‌شوند. در برخی از کشورها، بانک‌های تعاون بزرگ‌ترین نهاد مالی به حساب می‌آیند. سهم بازار بانک‌های تعاونی از ۹ درصد در اواسط دهه ۱۹۹۰ به حدود ۱۴ درصد در سال ۲۰۰۴ رسیده است. بانک‌های تعاون بزرگ به تعداد زیادی

را ارزیابی کنند. مدیرعامل صندوق، یک کارشناس ارشد و متخصص وام و اعتبار و مشاور هیأت مدیره است. این صندوق به سازمان‌های واجد شرایط، انجمن‌ها و گروه‌هایی که به اشخاص کم درآمد خدمت می‌کنند و اشخاصی که قادر به تأمین مالی از مؤسسات دیگر نیستند وام با نرخ مناسب می‌دهد. وام‌های سرمایه‌گذاری اجتماعی صندوق، حداقل ۱۰۰۰ دلار برای یک دوره بلندمدت با نرخ بهره صفر تا ۴ درصد پرداخت می‌شود [۸].

در اهمیت و نقش صندوق تعاون باید گفت که صندوق‌های تعاون می‌توانند هزینه تأمین مالی پروژه‌های زیربنایی را کاهش دهند. این صندوق‌ها آثار مثبتی در تأمین مالی پروژه‌های زیربنایی در کشورهای اروپای شرقی، آفریقا، آسیا، و آمریکای لاتین دارند. هدف از صندوق تعاون در مقیاس جهانی، آن است که اوراق قرضه و وام‌های پروژه‌های زیربنایی را تضمین کند. ضمانت صندوق تعاون بین‌المللی، احتمالی است، زیرا کشورهای عضو این صندوق بین‌المللی، هر زمان که منابع مالی صندوق خود ناکافی باشد می‌توانند از منابع این صندوق بین‌المللی استفاده کنند. در آمریکا، سرمایه صندوق تعاون توسط دولت آمریکا تأمین می‌شود. این صندوق به عنوان نهاد حمایت محیطی، منافع اجتماعی و اقتصادی زیادی را برای آمریکا فراهم کرده است.

اهداف صندوق تعاون

صندوق تعاون در راستای تحقق هر چه بیش‌تر اهداف بخش تعاون کشور و افزایش سهم این بخش در اقتصاد ملی و تقویت زنجیره تولید، توزیع، مصرف و ارتقای سطح کمی و کیفی تولیدات تعاونی‌ها و زمینه‌سازی برای ایجاد فرصت‌های شغلی جدید به صورت مولد و زود بازده و نیز حفظ اشتغال موجود، تسهیلات اعتباری خود را در قالب عقود اسلامی و بیش‌تر به صورت کوتاه و میان‌مدت، با نرخ سود نازل‌تر و شرایطی آسان‌تر از نظام بانکی کشور در اختیار تعاونی‌ها قرار می‌دهد.

یکی از اهداف صندوق تعاون، اعطای اعتبار تا ۸۰ درصد نیاز متقاضیان با شرایطی سهل‌تر از نظام بانکی در راستای تقویت و تجهیز منابع مالی تعاونی‌ها و اعضای آن است. اعتبار در عرف بانکداری، یعنی ایجاد تسهیلات مالی

مالی) بالاتری در مقایسه با بانک‌های تجاری و بانک‌های پسرانداز برخوردارند. بنابراین آن‌ها نشان دادند که بانک‌های تعاون از ثبات بیش‌تری برخوردارند، زیرا هزینه سرمایه پایین این بانک‌ها باعث شد تا بهتر از سایر مؤسسات مالی طرح‌های توسعه را مورد حمایت مالی قرار دهند. تحقیقات آن‌ها نشان داد که اگر چه بازدهی نسبی و حجم سرمایه‌گذاری بانک‌های تعاونی از سایر مؤسسات مالی کم‌تر است، اما این معایب با واریانس کم بازده بانک‌های تعاون جبران می‌شود. واریانس کم بازده (نمره Z بالاتر) ناشی از این واقعیت است که بانک‌های تعاون در شرایط عادی اقتصادی، سودشان را به مشتریان توزیع می‌کنند، اما می‌توانند در شرایط اقتصادی رکودی، پس‌انداز مشتریان را جمع‌آوری و تجهیز کنند. این نتیجه‌گیری نشان می‌دهد که بسیاری از بانک‌های تعاون از ساختار صندوق‌های مشترک سرمایه‌گذاری (مشاع) تبعیت می‌کنند. نتایج پژوهش این دو محقق، فرضیه «گودهارت» (Goodhart) را مبنی بر این‌که حضور مؤسسات مالی با اهداف غیرانتفاعی می‌تواند ثبات سایر مؤسسات مالی را کاهش دهد مورد تأیید قرار داد. این نتایج نشان داد که هر قدر حضور بانک‌های تعاون در نظام مالی کشور افزایش می‌یابد فضای کم‌تری برای بانک‌های تجاری ضعیف در بازار خرده‌فروشی باقی می‌ماند و در نتیجه، وابستگی آن‌ها به منابع درآمدی ناپایدار بیش‌تر می‌شود [۲۰]. «سکستون و آسکو» (Sexton and Iskow) عملکرد مالی شرکت‌های تعاونی و شرکت‌هایی با مالکیت سرمایه‌گذار را مورد مقایسه قرار دادند. آنان بررسی کردند که چگونه ساختار شرکت‌های تعاونی می‌تواند عملکرد مالی (سوددهی، ساختار سرمایه، نقدینگی، و کارایی دارایی‌ها) را تحت تأثیر قرار دهد. آنان شواهد متعددی را ارائه دادند که شرکت‌های تعاونی در مقایسه با شرکت‌هایی با مالکیت سرمایه‌گذار به دلیل مسأله نمایندگی (Agency problem) از کارایی لازم برخوردار نیستند. آنان هم‌چنین نشان دادند که شرکت‌های تعاونی با انجام معاملات درون‌سازمانی و استفاده از اطلاعات بهتر در مقایسه با IOF می‌توانند در هزینه‌های خود صرفه‌جویی کنند [۲۱].

«لرمن و پارلیامنت» (Lerman and Parliament) نشان دادند که تفاوت شرکت‌های تعاونی و شرکت‌های با مالکیت سرمایه‌گذار ناشی از تفاوت در اهداف و استراتژی

در اروپا وجود دارد. سهم بازار این بانک‌ها در زمینه بانک‌داری خرده‌فروشی بسیار زیاد است. به عنوان مثال ۵ کشور عضو اتحادیه اروپا بیش از ۴۰ درصد سهم بانک‌های تعاون را در اختیار دارند، لکن در اقتصادهای پیشرفته غیراروپایی و در بازارهای نوظهور، سهم بازار بانک‌های تعاونی پایین است [۱۶].

در ادبیات پژوهش‌های علمی، اهمیت بانک‌های تعاونی چندان مورد توجه قرار نگرفته است. ادبیات پژوهشی توجه کمی به بانک‌های تعاونی یا صندوق‌های تعاون در مقایسه با بانک‌های تجاری داشته است. به عنوان مثال، حدود ۰/۱ درصد از کل اطلاعات ثبت‌شده در زمینه بانک‌داری در پایگاه اطلاعات تحقیقات اقتصادی (ECONLIT) مربوط به بانک‌های تعاون است [۱۶]. اغلب این پژوهش‌ها، کارایی بانک تعاون را به صورت مورد کاوی در یک کشور خاص بررسی کرده‌اند. به عنوان مثال، «برونر» (Brunner) و همکارانش کارایی درآمد و هزینه بانک‌های تعاون را در فرانسه، آلمان، ایتالیا و اسپانیا مطالعه کردند و متوجه شدند که بانک‌های تعاون، اثربخشی کم‌تری در مدیریت درآمدها و هزینه‌ها نسبت به بانک‌های تجاری ندارند. ادبیات پژوهشی نشان می‌دهد که بانک‌های تعاون با ریسک‌های تغییر مواجه هستند. به عنوان مثال، «برونر» (Brunner) و همکارانش نشان دادند که بانک‌های تعاون سوئد نمی‌توانستند از آثار بحران اوایل دهه ۱۹۹۰ خود را نجات دهند، زیرا با هزینه سرمایه بالایی مواجه بودند [۱۷]. پژوهش‌های «فون‌تین» (Fonteyen) نشان داد که بانک‌های تعاون نسبت به شوک‌های ناشی از نرخ بهره و کیفیت اعتبارات و تسهیلات به شدت آسیب‌پذیر هستند، زیرا روی واسطه‌های مالی سنتی تمرکز دارند تا مؤسسات مالی جدید. بنابراین در معرض ریسک نرخ بهره و ریسک اعتبارات قرار دارند [۱۸]. «چاداد و کوک» (Chaddad and Cook) نشان دادند که مؤسسات مالی به صورت صندوق مشترک در مقایسه با نهادهای مالی که ساختاری غیر از صندوق مشترک دارند استراتژی‌هایی با ریسک کم‌تر را اتخاذ می‌کنند [۱۹]. فرضیه «هیکو و سیحاک» (Heiko and Cihak) این بود که حضور بانک‌های تعاون، ثبات سایر بانک‌ها را تضعیف می‌کند. نتایج تحقیق آنان نشان داد که بانک‌های تعاون در اقتصادهای پیشرفته و بازارهای نوظهور از نمره Z (معیاری برای سنجش ثبات

همان‌طوری که گزارش صندوق بین‌المللی پول (IMF) نشان می‌دهد ادبیات پژوهشی درباره بانک‌های تعاون در دنیا بسیار محدود است [۱۶]. بررسی‌های ما در ایران نشان می‌دهد که پژوهش‌های بسیار محدودی درباره بخش تعاون انجام شده‌است. متأسفانه صندوق تعاون کشور فاقد هرگونه پژوهشی در این زمینه است؛ خصوصاً این‌که درباره مقایسه نقش نظام بانکی و صندوق تعاون کشور در پرداخت اعتبارات و آثار اشتغال‌زایی تسهیلات، اساساً هیچ پژوهشی تاکنون در ایران انجام نگرفته است. بنابراین، پژوهش حاضر می‌تواند به‌عنوان مبنایی برای پیشینه تحقیقات آتی مورد استفاده قرار گیرد. در ادامه به دو مورد از مرتبط‌ترین پژوهش‌های انجام شده در داخل کشور اشاره می‌شود:

در تحقیقی تحت عنوان «بررسی وضعیت صندوق تعاون استان همدان و آثار آن بر شرکت‌های تعاونی در سال ۱۳۷۹» نتایج نشان داد که شرکت‌های تعاونی از وظایف و اهداف صندوق تعاون اطلاع کافی و درستی ندارند. در تحقیق مذکور، پیشنهاد شده از طریق تبلیغات، سپرده‌های شرکت‌های تعاونی نزد صندوق تعاون کشور، افزایش یابد. تعداد زیادی از شرکت‌های تعاونی اساساً نزد صندوق تعاون حساب ندارند. یکی از دلایل عدم سپرده‌گذاری شرکت‌های تعاونی نزد صندوق تعاون کشور، فقدان شعب در محل فعالیت شرکت‌های تعاونی است. این تحقیق نشان داد که شرکت‌های تعاونی که نزد صندوق تعاون کشور حساب سپرده ندارند عملکرد و فعالیت صندوق را تأیید نکرده، به خدمات صندوق تعاون، خوش‌بین نیستند. از دیدگاه شرکت‌های تعاونی، تسهیلات اعتباری صندوق تعاون، نیازهای شرکت‌های تعاونی را تأمین نمی‌کند. از نظر مدیران سازمان تعاون استان همدان، مدیران صندوق تعاون و مدیران شرکت‌های تعاونی، مقررات صندوق تعاون انگیزه کافی برای جذب سپرده‌ها را فراهم نمی‌کند و لذا لازم است این مقررات بازنگری شوند. از نظر این مدیران، میزان اطلاعات مردم از صندوق تعاون کشور نیز بسیار کم است [۲۵].

نتایج پژوهشی در سال ۱۳۷۸ تحت عنوان «بررسی جایگاه تعاون در توسعه کشور» حاکی از آن است که تمرکز سازمانی نهاد متولی تعاونی‌های

آن‌ها است. همچنین تحقیق آنان نشان داد که شرکت‌های تعاونی به عوامل افزایش‌دهنده نرخ برگشت سرمایه بی‌توجه هستند و اعضای تعاونی‌ها به‌طور سنتی انتظار دارند به فرصت‌هایی مانند دسترسی آسان به بازار و نهاده‌هایی با قیمت پایین دست یابند تا به نرخ بازده سرمایه‌گذاری تعاونی. تأثیر این اهداف و استراتژی‌ها آن است که بهره‌وری نسبی در شرکت‌های تعاونی کم‌تر است. از آنجا که افزایش سرمایه در شرکت‌های تعاونی محدود به توان مالی اعضای آن‌ها است، لذا این شرکت‌ها در مقایسه با شرکت‌هایی با مالکیت سرمایه‌گذار به شدت به تأمین مالی از طریق بدهی نیاز دارند. نتایج تحقیق آنان حاکی از آن است که ساختار تعاونی‌ها، رفتار خطر اخلاقی (moral hazard) را تشویق کرده، در نتیجه شرکت‌های تعاونی در مقایسه با شرکت‌هایی با مالکیت سرمایه‌گذار از سیاست وام بالاتر و ریسک‌پذیری بیش‌تری پیروی می‌کنند [۲۲].

نتیجه پژوهش «شمرمین و سالگیا» (Shermanin and Salgia) نشان داد که شرکت‌های تعاونی در چهار بخش (لبنیات، محصولات کشاورزی، میوه و سبزیجات) در مقایسه با شرکت‌های با مالکیت سرمایه‌گذار از اهرم مالی کم‌تری برخوردارند، اما سودآوری و نقدینگی نسبی آن‌ها کم‌تر نیست [۲۳].

در گزارشی که از ثبات نظام مالی جهانی توسط صندوق بین‌المللی پول منتشر شده توجه کمی به بانک‌های تعاونی شده‌است. اغلب این گزارش‌ها روی موضوعاتی مانند بیمه سپرده، کارایی، و ادغام بخش مالی متمرکز شده‌اند تا آثار اشتغال‌زایی و تأمین مالی شرکت‌های تعاونی توسط صندوق‌های تعاون و بانک‌های تجاری. سایر نویسندگان نیز روی نظام مالی به‌طور کلی مطالعه کرده‌اند. به عنوان مثال، یافته‌های «بارث»، «کاپریو»، و «لوین» (Barth, Caprio, Levine) نشان دادند که هر قدر بانک‌ها به سمت مالکیت دولتی پیش می‌روند شکنندگی و بی‌ثباتی نظام مالی افزایش می‌یابد [۲۴]. «گودهارت» (Goodhart) این رابطه را چنین تفسیر کرد که ماهیت نظام بانکداری غیرانتفاعی، سایر نظام‌های مالی را بسیار شکننده ساخته است.

دیگر، تسهیلاتی را جهت سرمایه‌گذاری و اشتغال‌زایی به انواع شرکت‌های تعاونی (بخش تعاون) پرداخت می‌کند.

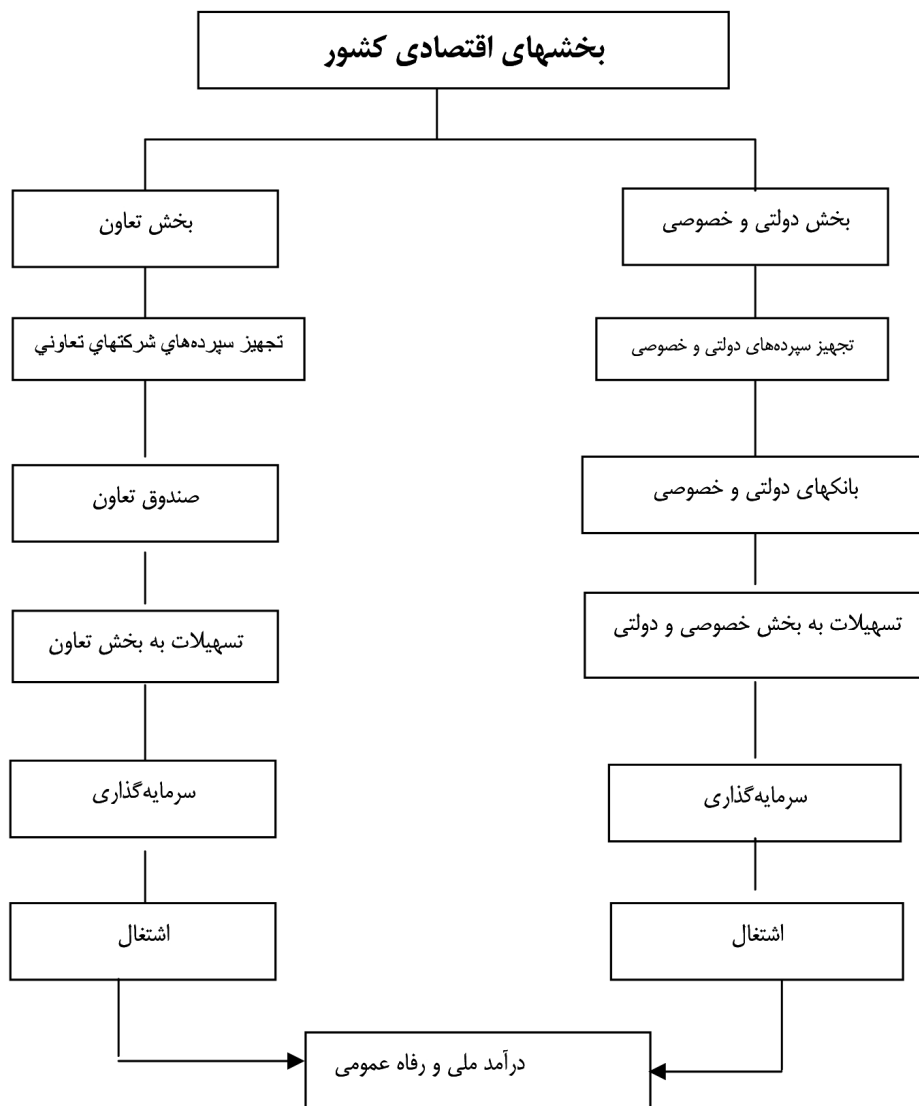
روش‌شناسی (متدولوژی)

این پژوهش از نوع توصیفی و تطبیقی است که از رساله کارشناسی ارشد استخراج شده است. روش اجرا در پاسخ‌گویی به سؤالات پژوهش، جمع‌آوری اطلاعات از طریق چک لیست و فرم نظرسنجی برای مقایسه نقش صندوق تعاون کشور و نظام بانکی در تأمین مالی شرکت‌های تعاونی تولیدی و همچنین آثار اشتغال‌زایی ناشی از آن است.

کشور می‌تواند در تحقق اهداف و برنامه‌های توسعه تعاونی‌ها و به اثربخشی آن‌ها کمک کند، اما از نظر جامعه آماری تحقیق مذکور، حمایت‌های دولتی به‌تنهایی نمی‌تواند به افزایش کارایی شرکت‌های تعاونی کمک کند. اما اصلاح در قوانین و مقررات تعاونی‌ها می‌تواند به توسعه تعاونی‌های کشور یاری برساند [۲۶].

چارچوب مفهومی پژوهش

نمودار ۱ نشان می‌دهد که صندوق تعاون کشور، مانند نظام بانکی به عنوان واسطه مالی از یک طرف، اقدام به جمع‌آوری سپرده‌های بخش تعاون می‌کند و از طرف

نمودار ۱: نقش نظام بانکی و صندوق تعاون در تجهیز منابع و پرداخت تسهیلات

جامعه آماری

در این پژوهش، شرکت‌های تعاونی تولیدی که طی سال‌های ۸۳ - ۱۳۷۷ از صندوق تعاون، اعم از شعبه مرکزی یا استان تهران، و همچنین از نظام بانکی تسهیلات دریافت کرده‌اند، جامعه آماری را تشکیل می‌دهند. از آنجا که همه شرکت‌های تعاونی تولیدی که ۳۰ شرکت هستند، موضوع مورد مطالعه و بررسی این پژوهش هستند، لذا بدون نمونه‌گیری از جامعه، کلیه شرکت‌های تعاونی تولیدی مورد بررسی و مطالعه قرار گرفته‌اند.

ابزار جمع‌آوری داده‌ها

در این پژوهش برای جمع‌آوری داده‌ها از دو ابزار زیر استفاده شده است:

۱- چک‌لیست: چک‌لیست این پژوهش شامل ۱۰ سؤال است که مشخصات شرکت‌های تعاونی، وضعیت پرسنلی شرکت‌ها، دفعات اخذ تسهیلات از صندوق، موضوع مصرف تسهیلات، میزان تسهیلات برای راه‌اندازی شرکت، مرجع تأمین مالی، موضوع توسعه فعالیت، مخارج توسعه فعالیت، میزان اشتغالزایی تسهیلات، میزان تسهیلات برای تأمین سرمایه در گردش و توسعه عملیات شرکت‌های تعاونی را جویا شده، به صورت دو یا چند گزینه‌ای و یا سؤالات باز و توصیفی طراحی شده‌اند.

۲- فرم نظرسنجی: این فرم شامل ۵ سؤال است که دو سؤال اول آن سؤال چند گزینه‌ای است که اثربخشی تسهیلات اعتباری صندوق و توفیق صندوق در انجام وظایف قانونی خود را مورد سؤال قرار می‌دهد. هم‌چنین دارای سه سؤال تشریحی و باز است که نقاط ضعف و قوت و فرصت‌ها و تهدیدات و چشم‌انداز آتی صندوق را از کارشناسان خبره نظرسنجی می‌کند. این فرم به کلیه کارشناسان خبره وزارت تعاون که ۳۶ نفر بوده‌اند، ارسال شده است. درجه اعتبار پاسخ به سؤالات چندگزینه‌ای به روش آلفای کرونباخ با استفاده از نرم‌افزار SPSS حدود ۰/۸۸ به دست آمده است.

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

روش تجزیه و تحلیل داده‌های این پژوهش تحلیلی، توصیفی و تطبیقی است. برای این کار از شاخص‌های آمار توصیفی، مانند شاخص‌های مرکزی (میانگین حسابی) و شاخص‌های پراکندگی (انحراف معیار و ضریب تغییرات)

استفاده شده است. از انحراف معیار و ضریب تغییرات، هم برای تسهیلات دریافتی شرکت‌های تعاونی از صندوق تعاون و نظام بانکی و هم برای تفاضل اشتغال موجود و مورد انتظار استفاده شده است. شاخص‌های پراکندگی طبق مدل‌های زیر محاسبه شده‌اند:

$$\delta_d = \sqrt{\frac{\sum (d - \bar{d})^2}{n}}$$

$$d = x_1 - x_2$$

x_1 = تعداد اشتغال موجود (واقعی)

x_2 = تعداد اشتغال طبق گزارش طرح توجیهی (اشتغال

مورد انتظار)

d = تفاضل تعداد اشتغال مورد انتظار از اشتغال موجود

$\bar{d}$ = میانگین d ها

δ_d = انحراف معیار d

$$C.V = \frac{\delta}{\mu}$$

$C.V$ = ضریب تغییرات تسهیلات دریافتی

δ = انحراف معیار تسهیلات دریافتی

μ = میانگین تسهیلات دریافتی

یافته‌ها

نتایج مربوط به سؤال اول

سؤال اول: آیا بین میزان تسهیلات اعتباری صندوق تعاون و نظام بانکی جهت تأسیس و راه‌اندازی شرکت‌های تعاونی جدید، تفاوت وجود دارد؟ جدول ۲ براساس داده‌های چک‌لیست از ۳۰ شرکت تعاونی نشان می‌دهد که جمع تسهیلات دریافتی شرکت‌های تعاونی از صندوق تعاون ۳۴۵۵ میلیون ریال و جمع تسهیلات دریافتی از نظام بانکی ۲۷۹۸ میلیون ریال بوده است. طبق جدول ۳ از ۳۰ شرکت تعاونی، ۷ شرکت تعاونی از صندوق تعاون و ۵ شرکت از نظام بانکی و ۱ شرکت از هر دو نهاد مالی برای تأسیس و راه‌اندازی شرکت، تسهیلات اخذ کرده‌اند و ۱۷ شرکت طی سال‌های مورد بررسی، تسهیلاتی برای این منظور دریافت نکرده‌اند. بنابراین، تعداد شرکت‌های تعاونی تولیدی مورد مشاهده برای بررسی این سؤال ۱۳ شرکت است. میانگین تسهیلات دریافتی از صندوق تعاون ۴۳۱/۸۸ میلیون ریال و از نظام بانکی ۴۶۶/۳۳ میلیون ریال بوده است. این بدان معنا است که میانگین تسهیلات اعطایی نظام بانکی برای تأسیس و راه‌اندازی شرکت‌های تعاونی

سؤال سوم: آیا بین میزان تسهیلات اعتباری صندوق تعاون و نظام بانکی جهت تأمین سرمایه در گردش شرکت‌های تعاونی تفاوت وجود دارد؟ طبق جدول ۳ از ۳۰ شرکت تعاونی، ۹ شرکت تعاونی از صندوق تعاون، ۲ شرکت از نظام بانکی، و ۱۲ شرکت از هر دو نهاد مالی وام گرفته و ۷ شرکت در طی سال‌های مورد بررسی از هیچ‌یک به منظور تأمین سرمایه در گردش وام دریافت نکرده‌اند. بنابراین، تعداد شرکت‌های تعاونی مورد مشاهده برای بررسی این سؤال ۲۳ شرکت است. تسهیلات دریافتی از صندوق تعاون برای تأمین سرمایه در گردش ۹۶۳۰ میلیون ریال و از نظام بانکی ۱۸۵۳۳ میلیون ریال است. میانگین تسهیلات دریافتی از صندوق ۴۵۸/۷۵ میلیون ریال و از نظام بانکی ۱۳۲۳/۷۹ میلیون ریال است. این بدان معنا است که میانگین تسهیلات دریافتی شرکت‌های تعاونی از نظام بانکی برای تأمین سرمایه در گردش بیش از تسهیلات دریافتی از صندوق تعاون بوده است. بنابراین، سهم بازار نظام بانکی در پرداخت تسهیلات سرمایه در گردش به شرکت‌های تعاونی بیش از صندوق تعاون است. انحراف معیار تسهیلات دریافتی از صندوق تعاون ۵۵۷/۶۶ و از نظام بانکی ۱۴۶۷/۱۴ میلیون ریال است. ضریب تغییرات تسهیلات دریافتی از صندوق تعاون ۱/۲۱ و از نظام بانکی ۱/۱۰ است. این نتایج نشان می‌دهد که نقش نظام بانکی در تأمین سرمایه در گردش شرکت‌های تعاونی، بیش از صندوق تعاون بوده و میزان پراکندگی تسهیلات نظام بانکی در این خصوص کم‌تر از صندوق تعاون بوده است. اگر چه انحراف معیار تسهیلات دریافتی شرکت‌های تعاونی از نظام بانکی بالاتر از صندوق تعاون است، اما از آنجا که میانگین تسهیلات دریافتی از نظام بانکی نیز خیلی بالاتر از صندوق تعاون است لذا ضریب تغییرات تسهیلات دریافتی از صندوق تعاون، بالاتر از نظام بانکی است. خلاصه این نتایج در جدول ۲ آمده است.

جدول ۳ هدف از دریافت تسهیلات توسط شرکت‌های تعاونی را به تفکیک صندوق تعاون و نظام بانکی نشان می‌دهد.

نتایج مربوط به سؤال چهارم

سؤال چهارم: آیا در میزان اشتغال ایجادشده در اثر تسهیلات اعتباری صندوق تعاون و نظام بانکی برای تأسیس و راه‌اندازی شرکت‌های تعاونی، تفاوت وجود

تولیدی، بیش از صندوق تعاون است. به عبارت دیگر، سهم نظام بانکی در بازار تسهیلات برای تأسیس شرکت‌های تعاونی از سهم صندوق تعاون بالاتر است. انحراف معیار و ضریب تغییرات تسهیلات اخذشده از صندوق تعاون نیز بیش از نظام بانکی است. این دو شاخص آماری نشان می‌دهند که میزان پراکندگی تسهیلات دریافتی شرکت‌های تعاونی برای تأسیس و راه‌اندازی هر شرکت تعاونی، نسبت به میانگین تسهیلات در صندوق تعاون، بیش از نظام بانکی است. خلاصه این نتایج در جدول ۲ آمده است.

نتایج مربوط به سؤال دوم

سؤال دوم: آیا بین میزان تسهیلات اعتباری صندوق تعاون و نظام بانکی جهت توسعه فعالیت شرکت‌های تعاونی، تفاوت وجود دارد؟ طبق جدول ۳ از ۳۰ شرکت تعاونی، ۵ شرکت تعاونی از صندوق تعاون و ۸ شرکت تعاونی از نظام بانکی و ۱۰ شرکت از هر دو نهاد مالی برای توسعه فعالیت خود وام دریافت کرده و ۷ شرکت در طی سال‌های مورد بررسی از هیچ‌کدام برای توسعه فعالیت خود وام دریافت نکرده‌اند. بنابراین، تعداد شرکت‌های تعاونی مورد مشاهده برای بررسی این سؤال ۲۳ شرکت است. مجموع تسهیلات دریافتی شرکت‌های تعاونی از صندوق تعاون ۱۲۸۳۵ میلیون ریال و از نظام بانکی ۴۴۳۰۰ میلیون ریال بوده است. میانگین تسهیلات دریافتی از صندوق تعاون ۸۵۵/۶ میلیون ریال و از نظام بانکی ۲۴۶۱/۱۱ میلیون ریال است. این بدان معنا است که میانگین تسهیلات دریافتی شرکت‌های تعاونی برای توسعه عملیات از نظام بانکی، بیش از صندوق تعاون بوده است؛ یعنی سهم نظام بانکی در بازار تسهیلات برای توسعه عملیات شرکت‌های تعاونی از سهم صندوق تعاون بالاتر است. انحراف معیار تسهیلات دریافتی از صندوق تعاون ۱۲۱۸/۴۴ و از نظام بانکی ۵۵۵۸/۶ میلیون ریال است. ضریب تغییرات وام اخذشده از صندوق تعاون ۱/۴۲ و از نظام بانکی ۲/۲۵ است. این دو شاخص آماری نشان می‌دهند که میزان پراکندگی تسهیلات دریافتی برای توسعه عملیات هر شرکت تعاونی، نسبت به میانگین تسهیلات در نظام بانکی، بیش از صندوق تعاون است. خلاصه این نتایج در جدول ۲ آمده است.

نتایج مربوط به سؤال سوم

مطابق جدول ۵ میانگین تفاوت بین اشتغال موجود و اشتغال مورد انتظار در مورد ۶ شرکت تعاونی که از نظام بانکی برای تأسیس و راه‌اندازی شرکت وام دریافت کرده‌اند ۰/۵- است؛ یعنی اگر چه تعداد اشتغال مورد انتظار در طرح توجیهی کمی بیش از اشتغال موجود شرکت‌هاست، اما این تفاوت زیاد نیست؛ یعنی تسهیلات دریافتی از نظام بانکی برای تأسیس شرکت‌های تعاونی توانسته‌است تقریباً اشتغال مورد انتظار در طرح توجیهی را محقق سازد. به عبارت دیگر در مورد تسهیلات دریافتی شرکت‌های تعاونی از نظام بانکی، اهداف اشتغال‌زایی طبق طرح توجیهی تا حد زیادی تحقق یافته‌است. انحراف معیار این تفاوت ۳/۵۹ نفر و ضریب تغییرات ۷/۱۸- است، یعنی انحراف تفاضل اشتغال موجود و مورد انتظار (δ_d) در هر یک از شرکت‌های تعاونی به‌طور متوسط ۳/۵۹ نفر است.

دارد؟ جدول (۴) آمار اشتغال موجود و اشتغال مورد انتظار در مورد ۷ شرکت تعاونی که از صندوق تعاون و ۶ شرکت تعاونی که از نظام بانکی برای ایجاد و راه‌اندازی شرکت وام دریافت کرده‌اند را نشان می‌دهند. طبق جدول ۵ بین اشتغال موجود و اشتغال مورد انتظار، تفاوت وجود دارد. متوسط این تفاوت در صندوق تعاون ۴/۲۸- است؛ یعنی اشتغال موجود به‌طور متوسط ۴/۲۸ نفر در هر شرکت تعاونی کم‌تر از تعداد اشتغال مورد انتظار طبق طرح توجیهی است. این بدان معنا است که تسهیلات دریافتی برای تأسیس و راه‌اندازی شرکت‌های تعاونی از صندوق تعاون نتوانسته‌است اهداف اشتغال مورد انتظار طبق طرح توجیهی را محقق سازد. انحراف معیار این تفاوت ۵/۹ نفر و ضریب تغییرات ۱/۳۷- است. به‌طور متوسط، انحراف معیار تفاضل اشتغال موجود و مورد انتظار (δ_d) در هر یک از شرکت‌های تعاونی حدود ۶ نفر (۵/۹ نفر) است. نسبت انحراف معیار d به میانگین d معادل ۱/۳۷- است.

جدول ۴: میانگین و پراکندگی تسهیلات دریافتی شرکت‌های تعاونی از صندوق تعاون و نظام بانکی (ارقام به میلیون ریال)

سؤال	شاخص‌های آماری	صندوق تعاون	نظام بانکی
اول	- میانگین	۴۳۱/۸۸	۴۶۶/۳۳
	- انحراف معیار	۵۳۳/۸۵	۳۸۳/۰۵
	- ضریب تغییرات	۱/۲۳	۰/۸۲
	جمع تسهیلات دریافتی	۳۴۵۵	۲۷۹۸
دوم	- میانگین	۸۵۵/۶۷	۲۴۶۱/۱۱
	- انحراف معیار	۱۲۱۸/۴۴	۵۵۵۸/۶
	- ضریب تغییرات	۱/۴۲	۲/۲۵
	جمع تسهیلات دریافتی	۱۲۸۳۵	۴۴۳۰۰
سوم	- میانگین	۴۵۸/۵۷	۱۳۲۳/۷۹
	- انحراف معیار	۵۵۷/۶۶	۱۴۶۷/۱۴
	- ضریب تغییرات	۱/۲۱	۱/۱۰
	جمع تسهیلات دریافتی	۹۶۳۰	۱۸۵۳۳

جدول ۳: فراوانی در اهداف شرکت‌های تعاونی که از صندوق تعاون و نظام بانکی تسهیلات دریافت کرده‌اند.

هدف از دریافت تسهیلات	اخذ وام از صندوق تعاون	اخذ وام از نظام بانکی	اخذ وام از هر دو نهاد مالی	بدون اخذ وام	جمع
۱- تأسیس و راه‌اندازی	۷	۵	۱	۱۷	۳۰
۲- توسعه فعالیت و عملیات	۵	۸	۱۰	۷	۳۰
۳- تأمین سرمایه در گردش	۹	۲	۱۲	۷	۳۰

جدول ۴: آمار اشتغال موجود و مورد انتظار ناشی از تسهیلات برای تأسیس و راه‌اندازی شرکت‌های تعاونی در دو نهاد مالی (ارقام به نفر)

صندوق تعاون		نظام بانکی	
اشتغال موجود	اشتغال مورد انتظار	اشتغال موجود	اشتغال مورد انتظار
۱	۴	۵	۴
۲	۲۵	۱۳	۱۳
۳	۴	۱۲	۱۲
۴	۱۲	۲۰	۱۵
۵	۱۷	۷	۹
۶	۲۳	۱۵	۲۲
۷	۶	-	-
جمع	۹۱	۷۲	۷۵

اشتغال موجود ۲۱ شرکت تعاونی که از صندوق تعاون برای سرمایه در گردش وام دریافت کرده‌اند بیش از تعداد اشتغال‌زایی است که در گزارش طرح توجیهی آن‌ها مورد انتظار بود. طبق جدول ۵ میانگین اشتغال‌زایی ۹ نفر است؛ یعنی به طور متوسط هر شرکت تعاونی به دنبال اخذ وام سرمایه در گردش، از صندوق تعاون ۹ نفر نیروی انسانی بیش‌تری را نسبت به طرح توجیهی مشغول به کار کرده است. انحراف معیار این تفاوت‌ها حدود ۲۰/۶۷ نفر و ضریب تغییرات ۲/۲۹ است. یعنی انحراف تفاضل اشتغال موجود و مورد انتظار (δ_d) در هر یک از شرکت‌های تعاونی به طور متوسط حدود ۲۰/۶۷ است. نسبت انحراف معیار d به میانگین d معادل ۲/۲۹ است.

نسبت انحراف معیار d به میانگین d معادل ۷/۱۸- است. بالا بودن ضریب تغییرات d در نظام بانکی، نسبت به صندوق تعاون، حاکی از آن است که پراکندگی و نوسانات تفاضل اشتغال موجود و اشتغال مورد انتظار در خصوص تسهیلات از نظام بانکی بیش از تسهیلات اخذشده از صندوق تعاون است. خلاصه این نتایج در جدول ۵ آمده است.

نتایج مربوط به سؤال پنجم

سؤال پنجم: آیا در میزان اشتغال ایجادشده در اثر تسهیلات اعتباری اخذشده از صندوق تعاون و نظام بانکی برای تأمین سرمایه در گردش شرکت‌های تعاونی، تفاوت وجود دارد؟ همان‌طور که جدول ۶ نشان می‌دهد، تعداد

جدول ۵: میانگین و پراکندگی تفاضل اشتغال موجود و مورد انتظار (d) ناشی از تسهیلات پرداختی به شرکت‌های تعاونی

سؤال	نهاد مالی	
	صندوق تعاون	نظام بانکی
چهارم	-۴/۲۸	-۰/۵
	۵/۹	۳/۵۹
	-۱/۳۷	-۷/۱۸
پنجم	۹	۱۰/۰۷
	۲۰/۶۷	۲۲/۸۳
- ضریب تغییرات	۲/۲۹	۲/۲۷

جدول ۶: آمار اشتغال موجود و مورد انتظار ناشی از تسهیلات برای تأمین سرمایه در گردش شرکت‌های تعاونی در دو نهاد مالی (ارقام به نفر)

شرکت تعاونی	صندوق تعاون		نظام بانکی	
	اشتغال موجود	اشتغال مورد انتظار	اشتغال موجود	اشتغال مورد انتظار
۱	۲۳	۱۷	۱۲	۱۲
۲	۱۲	۱۲	۱۰	۴
۳	۵	۴	۵	۴
۴	۴	۸	۱۱	۴
۵	۱۱	۴	۲۵	۲۵
۶	۲۵	۲۵	۴	۸
۷	۷۰	۶۰	۵۲	۴۰
۸	۵۲	۴۰	۱۳	۱۳
۹	۱۱۳	۸۰	۱۲	۱۲
۱۰	۱۳	۱۳	۱۱۰	۷۰
۱۱	۱۲	۱۲	۱۵	۳۵
۱۲	۱۷	۳۵	۹۰	۵۰
۱۳	۴۲	۲۴	۱۵	۲۲
۱۴	۱۱۰	۷۰	۲۱۰	۱۴۰
۱۵	۱۵	۳۵	-	-
۱۶	۲۳	۲۳	-	-
۱۷	۲۰	۱۵	-	-
۱۸	۹۰	۵۰	-	-
۱۹	۱۵	۲۲	-	-
۲۰	۶	۱۰	-	-
۲۱	۲۱۰	۱۴۰	-	-
جمع	۸۸۸	۶۹۹	۵۸۴	۴۳۹

طبق جدول ۵ میانگین تفاوت بین تعداد اشتغال موجود و اشتغال مورد انتظار در مورد تسهیلات از نظام بانکی حدود ۱۰ نفر است. این بدان معنا است که طبق جدول ۵ و از ۱۴ شرکت تعاونی که وام سرمایه در گردش از نظام بانکی دریافت کرده‌اند، به طور متوسط هر یک ۱۰ نفر اشتغال بیشتری را در مقایسه با میزان اشتغال مورد انتظار در گزارش طرح توجیهی ایجاد کرده‌اند. انحراف معیار این تفاوت‌ها حدود ۲۳ نفر و ضریب تغییرات ۲/۲۷ است. یعنی انحراف تفاضل اشتغال موجود و مورد انتظار (δ_d) در هر یک از شرکت‌های تعاونی به‌طور متوسط حدود ۲۳ نفر است. نسبت انحراف معیار d به میانگین d معادل ۲/۲۷ است. خلاصه نتایج در جدول ۵ آمده است.

نتایج مربوط به سؤال ششم سؤال ششم در سؤال اول و دوم فرم نظرسنجی آمده است. این سؤال نظر خبرگان وزارت تعاون را در باره این‌که تسهیلات اعتباری صندوق تعاون در توسعه کدام مورد یا موارد می‌تواند مؤثر باشد و از نظر آن‌ها صندوق در انجام کدام یک از وظایف قانونی خود موفق‌تر بوده، مورد سؤال قرار می‌دهد. از آن‌جا که هر کارشناسی می‌تواند به بیش از یک گزینه پاسخ دهد لذا مجموع فراوانی همه گزینه‌ها می‌تواند بیش از تعداد خبرگان (۳۶ نفر) باشد. جدول ۷ آمار این نظرهای را نشان می‌دهد. براساس موارد مندرج در جدول ۷ بیش‌ترین فراوانی یا نما در باره اثربخشی تسهیلات صندوق در توسعه صادرات تعاونی‌هاست. این بدان معنا است که از نظر خبرگان، تسهیلات اعتباری صندوق در توسعه صادرات شرکت‌های

صندوق است که بیش‌ترین فراوانی پاسخ‌ها را دربردارد. جدول ۱۰ مهم‌ترین فرصت‌ها و تهدیدات صندوق تعاون را از دیدگاه خبرگان نشان می‌دهد.

نتایج مربوط به سؤال هشتم

آخرین سؤال این پژوهش در فرم نظرسنجی از خبرگان در باره دیدگاه آن‌ها از چشم‌انداز آتی صندوق تعاون بود که جدول ۱۱ نتایج حاصل از این سؤال را برحسب فراوانی پاسخ‌ها نشان می‌دهد.

خلاصه یافته‌ها و نتایج

خلاصه نتایج حاصل از سؤالات این پژوهش به شرح زیر است:

۱- اگر چه مجموع مبلغ تسهیلات اعتباری دریافتی از صندوق‌های تعاون به منظور تأسیس و راه‌اندازی شرکت‌های تعاونی بیش از مبلغ تسهیلات دریافتی از نظام بانکی است، اما میانگین تسهیلات دریافتی هر شرکت تعاونی از نظام بانکی، بیش از میانگین تسهیلات دریافتی هر شرکت از صندوق تعاون است. با این حال، تفاوت این دو میانگین قابل توجه نیست. شاخص‌های پراکندگی تسهیلات دریافتی از صندوق تعاون بالاتر از نظام بانکی است.

تعاونی می‌تواند مؤثر باشد. همچنین از نظر خبرگان، صندوق تعاون در تأمین نیازهای سرمایه در گردش شرکت‌های تعاونی در مقایسه با سایر وظایف خود، موفق‌تر بوده‌است.

نتایج مربوط به سؤال هفتم

این سؤال ابعاد قوت و ضعف، فرصت‌ها و تهدیدات صندوق تعاون را از دیدگاه خبرگان وزارت تعاون مورد بررسی قرار می‌دهد.

جدول ۸ نظر خبرگان را از نقاط قوت صندوق برحسب فراوانی پاسخ‌ها نشان می‌دهد. طبق این جدول، خبرگان وزارت تعاون، صندوق تعاون را تنها مؤسسه مالی در خدمت بخش تعاون دانسته، آن را از نقاط قوت صندوق تعاون می‌دانند.

جدول ۹ فراوانی نقاط ضعف صندوق را از دیدگاه خبرگان نشان می‌دهد.

از نظر خبرگان، بوروکراسی زیاد در اخذ تسهیلات از صندوق، کمبود نیروی متخصص در بررسی طرح‌ها، ساختار سازمانی نامناسب، کندی نقل و انتقالات و جوه بین صندوق و نظام بانکی، فقدان اعتبار حواله‌های صندوق نزد نظام بانکی و سایر مؤسسات مالی از مهم‌ترین نقاط ضعف

جدول ۷: فراوانی نظرات خبرگان وزارت تعاون در باره اثربخشی تسهیلات و وظایف قانونی صندوق

گزینه	اثربخشی تسهیلات صندوق	توفیق صندوق در انجام وظایف قانونی
الف - ایجاد اشتغال جدید	۲۸	۱۳
ب - حفظ اشتغال موجود	۲۸	۱۴
ج - کمک به تأسیس و راه‌اندازی تعاونی‌های جدید	۲۵	۸
د - توسعه تعاونی‌های موجود	۲۶	۹
و - تأمین سرمایه در گردش تعاونی‌ها	۱۶	۲۴*
ه - توسعه صادرات تعاونی‌ها	۳۳*	۳

علامت (*) بیش‌ترین فراوانی (نما) را در بین نظرهای خبرگان نشان می‌دهد.

جدول ۸: فراوانی نقاط قوت صندوق تعاون از دیدگاه خبرگان وزارت تعاون

ردیف	نقاط قوت صندوق تعاون	فراوانی
۱	تنها مؤسسه مالی اعتباری و تخصصی در بخش تعاون کشور	۶
۲	برخوردار از پشتوانه سپرده تعاونی‌ها و افزایش مانده سپرده‌های جذب شده	۵
۳	امکان اعمال خط‌مشی‌های وزارت تعاون	۳
۴	گسترده‌گی شعب	۲
۵	استقلال مالی	۱
۶	افزایش سنواتی سرمایه دولت در صندوق تعاون کشور	۱

جدول ۹: فراوانی نقاط ضعف صندوق تعاون کشور از دیدگاه خبرگان وزارت تعاون

ردیف	نقاط ضعف صندوق تعاون	فراوانی
۱	دور شدن از رسالت اصلی خود و روی آوردن به مقاصد اقتصادی پرسود	۱
۲	ساختار سازمانی نامناسب، کندی نقل و انتقالات و جوه بین نظام بانکی و صندوق و فقدان اعتبارحواله‌های صندوق نزد نظام بانکی	۲
۳	ضعف‌های مدیریت و برنامه‌ریزی	۳
۴	نداشتن استراتژی توسعه	۴
۵	عدم رعایت اساسنامه و آیین نامه صندوق و اعمال سلیقه به جای رعایت مقررات	۵
۶	انتخاب مدیران از بین مسئولین سیاسی	۶
۷	توسعه نیافتگی از نظر فناوری روز	۷
۸	برخورد نامناسب با مشتریان	۸
۹	کمبود منابع مالی و ناتوانی در جذب منابع مالی جدید	۹
۱۰	بوروکراسی زیاد در اخذ تسهیلات	۱۰
۱۱	اختیارات ناکافی مدیران شعب	۱۱
۱۲	تفاوت زیاد در تسهیلات صندوق با نظام بانکی	۱۲
۱۳	کمبود نیروی تخصصی کافی در بررسی طرح‌ها	۱۳
۱۴	بالا بودن نرخ سود وام‌ها	۱۴

۳- از لحاظ مبلغ و میانگین تسهیلات دریافتی شرکت‌های تعاونی از نظام بانکی به منظور تأمین سرمایه در گردش، بیش از صندوق تعاون است. این نتیجه نشان می‌دهد که نقش نظام بانکی در تأمین سرمایه در گردش مورد نیاز شرکت‌های تعاونی بیش از صندوق تعاون بوده است. ضریب تغییرات تسهیلات دریافتی از صندوق تعاون، کمی بالاتر از نظام بانکی است.

۲- از نظر مبلغ و میانگین، تسهیلات دریافتی شرکت تعاونی از نظام بانکی به منظور توسعه عملیات و فعالیت‌ها، بیش از صندوق تعاون است. این نشان می‌دهد که نقش تأمین مالی نظام بانکی در توسعه عملیات شرکت‌های تعاونی، بیش از صندوق تعاون بوده است. شاخص‌های پراکندگی تسهیلات دریافتی از نظام بانکی بالاتر از صندوق تعاون است.

جدول ۱۰: فراوانی مهم‌ترین فرصت‌ها و تهدیدات صندوق تعاون کشور از دیدگاه خبرگان

ردیف	فرصت‌ها	فراوانی	تهدیدات	فراوانی
۱	اتحاد مالی بین صندوق‌ها و ایجاد یک صندوق مالی و فراملی	۲	انحلال یا ادغام وزارت تعاون و انحلال صندوق تعاون	۲
۲	امکان تبدیل صندوق به بانک تعاون	۲	رقبای صندوق و ناتوانی صندوق در رقابت	۴
۳	جمع‌آوری و تجهیز و هدایت سپرده‌های شرکت‌های تعاونی	۲	مخالفت برخی از مدیران با توسعه بخش تعاون	۱
۴	کمک‌های مالی دولت در تبصره‌های بودجه به صندوق	۳	از بین رفتن اعتماد بخش تعاون به صندوق تعاون	۲

جدول ۱۱: فراوانی دیدگاه خبرگان در باره چشم انداز آتی صندوق تعاون

ردیف	عنوان	فراوانی
۱	به شرط انجام تحولات ساختاری و قانونی افق روشنی خواهد داشت.	۶
۲	با فرایند کنونی چشم‌انداز آینده صندوق مبهم است.	۳
۳	صندوق با بهبود نقدینگی و افزایش منابع مالی، آینده روشنی را خواهد داشت.	۳
۴	در صورت تأسیس بانک تعاون، صندوق با بانک تعاون ادغام خواهد شد.	۱
۵	با تأسیس بانک تعاون، صندوق تعاون می‌تواند به عنوان یکی از سهامداران بانک تعاون فعالیت کند.	۱

محیطی صندوق بوده‌اند که بیش‌ترین فراوانی را از دیدگاه خبرگان وزارت تعاون دارند.

۱۰- از نظر خبرگان در صورتی که تحولات و اصلاحات ساختاری و قانونی در صندوق پدید آید، می‌توان آینده روشنی برای آن انتظار داشت.

پیشنهادها

براساس نتایج حاصل از این پژوهش، پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود:

۱- انتظار می‌رود، نقش صندوق تعاون در تأمین مالی مخارج تأسیس و راه‌اندازی شرکت‌های تعاونی خیلی بیش‌تر از نقش بانک‌ها باشد. برای این منظور لازم است سرمایه و منابع مالی صندوق تعاون تقویت شود. افزایش سرمایه و سایر منابع مالی صندوق تعاون باعث تقویت نقش صندوق در پرداخت تسهیلات به منظور تأمین سرمایه در گردش، مخارج تأسیس و توسعه عملیات در مقایسه با نظام بانکی می‌شود.

۲- به منظور نیل به اهداف اشتغال‌زایی، و تضمین برگشت سرمایه، لازم است صندوق تعاون، تسهیلات اعطایی را در چارچوب طرح توجیهی شرکت‌های تعاونی، مورد نظارت و پیگیری قرار دهد.

۳- با تبدیل صندوق تعاون به بانک تعاون یا بانک توسعه تعاون، سهم این نهاد مالی در توسعه بخش تعاون می‌تواند افزایش یابد.

۴- برای توسعه شرکت‌های تعاونی لازم است در نحوه توزیع تسهیلات صندوق تعاون در سه بعد تأسیس و راه‌اندازی شرکت‌ها، توسعه عملیات و تهیه سرمایه در گردش، سیاست‌گذاری مجددی به عمل آید تا نقش صندوق در اعطای تسهیلات برای توسعه عملیات و تهیه سرمایه در گردش شرکت‌های تعاونی افزایش یابد.

۵- به منظور کاهش بوروکراسی زیاد صندوق تعاون، لازم است ساختارهای اداری و فرایندهای کاری، مهندسی مجدد شود. برای تسهیل در گردش فعالیت‌ها، لازم است برخی از دستورالعمل‌ها و مقررات اصلاح شوند.

۴- نتایج نشان می‌دهد که به دلیل عدم توسعه بخش تعاون و شرکت‌های تعاونی در کشور، صندوق تعاون نتوانسته‌است مانند نظام بانکی در خدمت اعطای تسهیلات به بخش تعاون باشد. بنابراین تقویت نقش صندوق با توجه به سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی در بخش تعاون ضروری است.

۵- اگر چه نرخ سود و سایر شرایط تسهیلات صندوق تعاون به شرکت‌های تعاونی مناسب‌تر از نظام بانکی است، اما به دلیل بوروکراسی زیاد در دریافت تسهیلات، سهم صندوق تعاون در مقایسه با نظام بانکی در تأمین مالی شرکت‌های تعاونی تولیدی کم‌تر است.

۶- متوسط اشتغال‌زایی با تسهیلات دریافتی شرکت‌های تعاونی از صندوق تعاون به منظور راه‌اندازی و تأسیس شرکت، کم‌تر از تعداد فرصت‌های شغلی مورد انتظار در طرح توجیهی بوده‌است. میانگین تفاوت فرصت‌های اشتغال ایجادشده و مورد انتظار در مورد تسهیلات دریافتی شرکت‌های تعاونی از نظام بانکی معنادار نیست. این نتایج حاکی از آن است که تسهیلات نظام بانکی بیش از تسهیلات صندوق تعاون در ایجاد اشتغال، طبق طرح توجیهی، مفید بوده‌است.

۷- متوسط فرصت‌های شغلی ایجادشده متعاقب اخذ تسهیلات برای تأمین سرمایه در گردش از صندوق تعاون و همچنین از نظام بانکی، بیش از فرصت‌های شغلی مورد انتظار در طرح توجیهی بوده‌است.

۸- اغلب خبرگان وزارت تعاون، نقش صندوق تعاون را در پرداخت تسهیلات جهت صادرات محصولات تعاونی‌ها اثربخش دانسته‌اند. از نظر آن‌ها صندوق تعاون در تأمین سرمایه در گردش مورد نیاز تعاونی‌ها نقش بیش‌تری را دارا است و به همین دلیل، این تسهیلات، آثار اشتغال‌زایی بیش‌تری را داشته‌است.

۹- اغلب خبرگان، مزیت نسبی صندوق را، تنها مؤسسه مالی و اعتباری بودن در بخش تعاون دانسته، بوروکراسی زیاد در اخذ تسهیلات از صندوق را مهم‌ترین نقطه ضعف صندوق می‌دانند. کمک‌های مالی دولت در تبصره‌های بودجه و وجود رقبای صندوق و ناتوانی در رقابت، به ترتیب، فرصت‌ها و تهدیدات

تسهیلات را منوط به افزایش ظرفیت تولیدی و افزایش آمار اشتغال طبق طرح توجیهی پیشنهاد کند.

۶- صندوق تعاون با پرداخت تسهیلات به صورت مرحله‌ای به شرکت‌های تعاونی، پرداخت‌های بعدی

منابع

۱. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.
۲. سند ملی توسعه بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران (۱۳۸۵). وزارت تعاون، معاونت طرح و برنامه ص ۲۵.
۳. یزدانی، منوچهر (۱۳۸۶) ۳۰۰ شرکت بزرگ دنیا تعاونی هستند، روزنامه ایران، ص ۲.
۴. حسینی هاشمی، سید بهاء‌الدین (۱۳۸۴) بررسی نقش سیستم بانکی در ایفای مسئولیت‌های اجتماعی و اشتغالزایی، فصلنامه بانک صادرات پاییز، شماره ۳۴، صص ۳۰-۲۳.
۵. بی‌نام (۱۳۸۵) با سیاست‌های کلی اصل ۴۴ آشنا شویم، ماهنامه اقتصاد ایران، سال نهم، شماره ۹۳، آبان، صص ۱۱-۱۰.
۶. معین، محمد (۱۳۶۴). فرهنگ فارسی، مؤسسه انتشارات امیرکبیر، جلد اول، ص ۱۰۹۷.
۷. طالب، مهدی (۱۳۷۶) اصول و اندیشه‌های تعاون، انتشارات دانشگاه تهران، صص ۹-۶.
8. Cooperative Fund of New England, About US, 8July 2007 (from www.coopfund.org)
۹. بی‌نام (۱۳۴۷) شرکت‌های تعاونی وضع فعلی و آینده آن‌ها، نشریه سازمان مرکزی تعاون کشور، جلد اول، شماره ۲۰، صص ۴۴-۳۲.
۱۰. کلباسی، علی اصغر (۱۳۷۱) تحقیقی پیرامون نقش تعاونی‌ها در نظام اقتصادی جمهوری اسلامی ایران، انتشارات ثمره، ص ۶۵.
۱۱. قانون بخش تعاون اقتصاد جمهوری اسلامی ایران، مصوب ۱۳۷۷ مجلس شورای اسلامی، مواد ۲۶ و ۲۷ و ۴۳ و ۵۷، انتشارات وزارت تعاون - معاونت پشتیبانی امور مجلس
۱۲. اساسنامه صندوق تعاون، مصوب ۶۸/۱۲/۱۴ هیأت وزیران.
۱۳. دفتر آمار و اطلاعات وزارت تعاون (۱۳۸۳) CD طالع
۱۴. بی‌نام (۱۳۸۰) صندوق تعاون در گذر زمان، تهران، انتشارات روابط عمومی صندوق تعاون کشور، ص ۴.
۱۵. هدایتی، علی اصغر، صفری، علی اصغر و کلهر، حسن (۱۳۷۲) عملیات بانکی داخلی ۲، انتشارات مؤسسه آموزش بانکداری، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، صص ۶۰-۵۷.
16. Hieiko, Hesse and Martin, Cihak (2007) Cooperative Banks and Financial Stability, Monetary and Capital Markets Department, January, IMF, Working Paper, PP: 1-37.
17. Brunner, Allan, Jory Decession, Daniel Hardy and Beata Kudela, (2004) Germany's Threepillar Banking System – Cross -Country Perspectives In Europe, IMF Occasional Paper 233, (Washington: International Monetary Fund).
18. Fonteyne, Win (2007) Forthcoming, Cooperative Banks In Europe Policy Issues, IMF Working Paper (Washington: International Monetary Fund).
19. Chaddad, Fabio R, and Michael L. Cook (2004) The Economics of Organization Structure Changes: A us Perspective on Demutualization, Annals of Public and Cooperative Economics, Vol. 75, No. 4, pp: 5575-94.
20. Goodhart, Charles, AE (2004) Some New Directions For Financial Stability, The Per Jacobsson lecture (Basel: Bank For International Settlements)
21. Sexton, Richard J. and Julie, Iskow (1993) What Do We Know About The Economic Efficiency of Cooperatives: An Evaluative Survey. Journal of Agricultural Cooperation 8, PP: 15-27.
22. Lerman, Zvi and Claudia, Parliament (1990) Comparative Performance of Cooperative and Investor – Owned Firms In US Food Industries. Agribusiness, 6, November, PP: 527-540.
23. Shermanin D. Hardesty and Vikas D. Salgia (2004). Comparative Financial Performance of Agricultural Cooperatives and Investor–Owned Firms, Department of Agricultural and Resource Economics University of California, Davis Paper Presented At NCR – 194 Research on Cooperatives Annual Meeting November 2-3, Kansas City, Missouri.
24. Barth, James R. , Gerard Caprio Jr., Ross Levine (1999) "Banking Systems Around The Globe: Do Regulation and Ownership Affect Performance and Stability? World bank Policy Research Working Paper No. 2325 (Washington: World Bank)
۲۵. بابایی، حسن (۱۳۷۹) بررسی وضعیت صندوق تعاون استان همدان و آثار آن بر فعالیت شرکت‌های تعاونی، پروژه تحقیقاتی اداره کل تعاون استان همدان.
۲۶. غزنجای، محمدرضا (۱۳۷۸) بررسی جایگاه تعاون در توسعه اقتصادی و ارائه الگوی سازمانی اثربخش، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، مرکز آموزش مدیریت دولتی استان تهران.